

HIZKERAZ MESEDEZ!!!

Lezo aldizkaria sortu zelarik, bere helburuen artean lezoar nortasuna eta izaera berreskuratzearena edo hauek bultzatzearena ageri zen nagusi. Helburu honi lotuz, gure nortasuna markatzen duen elementu nagusienari ere ailegatu zaio bere txanda, euskarari alegia, eta zehazkiago, Lezoko hizkera bereziari.

Jakin badakigu, herrian euskararen egoera larria dela benetan, euskararena oro har, baina asko eta asko ez gara konturatzen badela herrian kinka are larriagoan dagoen “beste euskara” bat, herri hizkera, Lezoko berezko hizkera. Zenbateraino ohartzen gara bada batzen eta aldi berean bereizten gaituen hizkera horretaz? Gure nortasunaren ezaugarririk agerikoena dela ba al dakigu? Nolakoa da? Zer kidetasun ditu ondoko herrietakoekin?

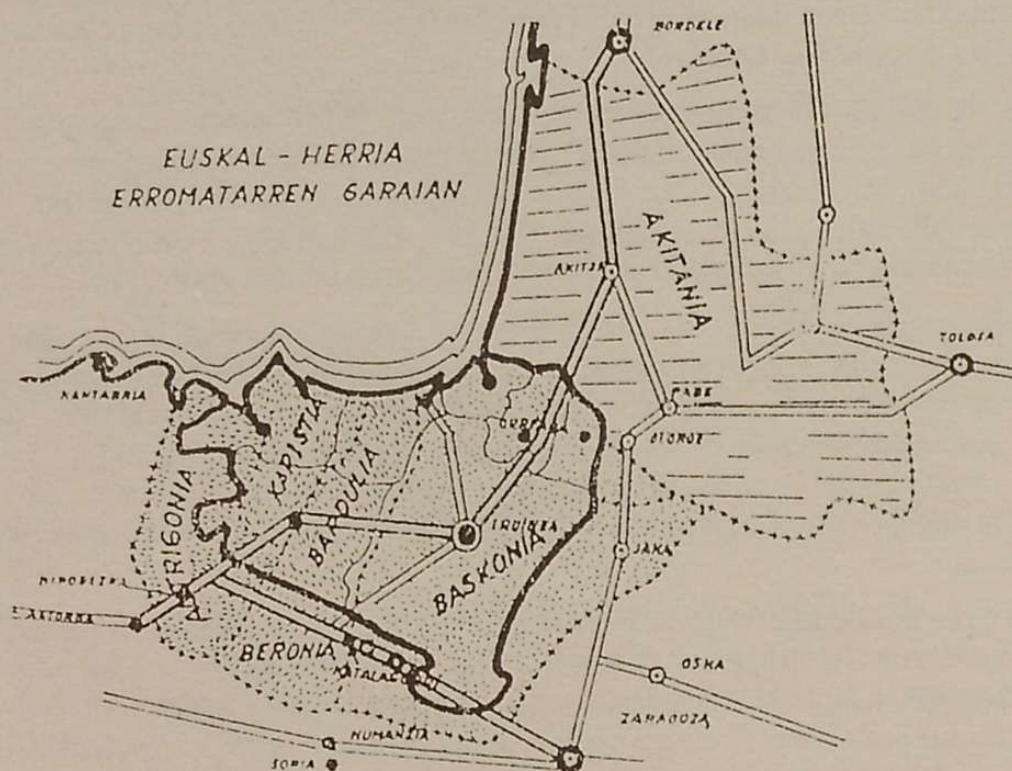
Egoera larri honen eragileak, herri hizkeraren kasuan bederenik, bi dira, biak ere arraz diferenteak: Euskal Herriaren erdalduntze prozesuak eraginiko hizkuntza galtzea, bata —hau da dudarik gabe eragilerik nagusiena eta latzena— eta bereuskalduntze bidean, euskal komunikabideen alorrean eta abarretan erabiltzen den hizkuntza estandarrak eraginiko hizkuntz uniformizazioa, bestea. Egia ere bada, euskara salbatuko badugu ezinbestekoa dugula kultur-bultzatzaile eta herri-eraikitzaile izanen den hizkuntza bateratu bat edukitzea.

Hau guzia ikusi ondoren garbi dago ateka estua gelditzen zaiola gure herri hizkerari eta berebat erokeria iduritu dakioke edonori, euskara hiltzorian dagoen honetan, lokalismotara bueltatzea eta indarrak beste bidean jarri beharrean honetan jartzea. Hurbilpen-lantxo honen asmoa ez da horratik euskara batuaren aurka joatea, ez eta arrazoi gabeko eztabaida antzuak sortzea ere. Lan honen xedea, herri hizkera bat badugula oroitaraztea da eta ahal den neurrian, guziok errealitate horretaz jabetzea. Ikastoletatik eta euskaltegietatik alfabetaturik ateratzen diren euskaldun osoei dagokie nolabaitere hizkera hori jasotzea eta iraunaraztea, gure hizkuntz-nortasunak bizirik iraun dezan.

Lezoko hizkera edo euskalkia nolakoa den edo zein den azaltzeko orduan historiari begiradatxo bat eman beharrean aurkitzen gara, daukagun hizkera ez delakoz ondoak bezala gauetik goizera sortu den gauza bat, oinarri eta eragile sakonagoak dituen elementu bat baizik.

Antzinako Euskal Herria, erromatar inperioko jakintsuen bitartez (Estrabon eta Plinio batez ere) iritsi zaizkigun berrien arabera behintzat, herri edo leinu ezberdinez osaturiko lurraldea zen. Bertan, baskoiak, barduliarrak, karistiarrak, autrigoiak, beroiak eta akitanarrak bizi zirela ikasi dugu. Leinu bakoitzak bere hizkera, bere eraketa modua, bere hiri nagusia eta abar zituela dirudi. Gaur egun mintzatzen diren euskalkien mugak bat datoz gutxi gora behera leinu bakoitzaren eremuarekin. Honela, autrigoien lurraldean bizkaiera zaharra eta K. Mitxelenak Meridionala esaten dion euskalkiak mintzatuko ziren behar bada,

egun euskara galdurik duten lurak dira. Karistiarren lurraldean berriz, bizkaiera dugu gaur egun, nahiz Araba aldeko zati haundi batean galdurik egon, lurralde hau, bere garaian, kostaldean Deba ibaitik Nerbioi ibairaino eta hegoaldetik Trebiñoko mendietaraino hedatuko litzateke. Barduliarren lurretan gaur egun gipuzkera aurkituko dugu, Oiartzun ibaiaren bokaletik mendebaldera Deba ibairaino eta hegoaldetik Ebro ibairaino, beroien lurretaraino. Baskoien lurraldeari dagokionez, gaur egun goi-nafarrera aurkituko dugu. Halarik ere, Pirinioaz bestaldera baskoien benetako zabalkundea zein izan zen ez bide dago erabat argi, Akitania deritzan lurraldean herri diferenteak bizi izan zirela uste bait da eta baskoiekin ahaidetasun nabariak zituzten herriak zirela ere badirudi. Dena den, Garazi inguruko lurretan baskoiak bizi izan zirela nahiko gauza garbia omen da eta bestalde ekialdeko euskalkiek goi-nafarrerarekin dituzten antzekotasunak ikusirik, nolabaiteko hurbiltasuna, ahaidetasuna ez bada, planteia daiteke puntu honetan.

Erromatarrek "Ager Vasconum" esaten zioten eremua erromanizatua izan zen eta euskararen alera azkarra gertatu zen "Saltus Vasconum" esaten ziotena, aldiz, gutti erromanizatua izan zela dirudi eta bertan euskara gorde zen. Baskoiak, egungo Nafarroa administratiboa ia osoan (mendebaldeko zenbait zatitan ezik) eta Oiartzun ibaiaren bokaletik ekialderantz bizi omen ziren, Plinioren esanetan. Hegoalderuntz beren eragina noraino iritsi zen ez dago ziur jakiterik, batzuen ustez Zaragoza eta Huescatik haratago.

Beroien kasua ezberdina da, ez da ziurra jatorri euskaldunekoak ziren ala ez, baskoiekin nahastu zirela dirudi.

Gure herrira itzuliz eta gure hizkeraren berri jakin nahian gabiltzalarik, Lezo non kokaturik dagoen kontuan izan behar dugu. Lezo, baskoien lurraldean kokaturik dago eta ondorioz baskoien hizkera zenaren ondorengoa darabil, egun goi-nafarrera esaten zaiona —eragin gaskoiak ahortzi gabe beti ere—. Zehazkiago esateko, esan dezagun ifarraldeko

goi-nafarrearen Gipuzkoako azpieuskalkian biltzen direnetako bat dela Lezoko euskalkia, Hondarribia, Arano, Oiartzun, Irun eta Goizuetakoarekin batera. Errenteria mugatiaz gelditzen zaigu gipuzkera eta goinafarreraren artean bai eta Pasai Donibanekoa ere, beste berezitasun batzuk dituztelarik. Goi-nafarrera eta gipuzkera antzekoak izanik eta egun Gipuzkoak euskalgintzan duen "buruzagitza" gatik, goi-nafarreraren gipuzkeraren eragina nabaria da.

Besterik gabe, hemen doazkizue Lezoko aditz-sistimaren zenbait adibide-proposamen, gin dakizkiekeen zuzenketei eta kritikei zabalik noski. Barkatuko dizue behar adinako sakontasunaz eta seriotasunaz eginak ez badira.

Proposamena: LEZO

IZAN

<u>Orainaldia</u>		<u>Lehenaldia</u>
NI	- NAZ	NITZAN
HI	- YAZ	YITZAN/ (YITZANNEN)
HURA	- DA	ZEN
GU	- GEA (GA)	GIÑAN
ZU	- ZEA	ZIÑAN
ZUEK	- ZEAZTE - ZAZTE	ZIÑAZTEN
HAIEK	- DIE - DIA	ZIEN

—Lezoko/z/ txistukari frikari bizkar-albeolarea, ez da guziz bizkar-albeolarea, galbidean da eta apiko-albelolareruntz doan soinuaz ahoskatzen dugu, /s/ izatera iristen ez delarik.

—Sonanteak (l, n, r, (s), (m) # + z ⇔ tz

—Parentesi arteko adizkiak ere erabiltzen dira. Forma ez ziurrak, gutxiago erabiliak, ez berezkoak edo analogikoak dira.

* **EDUN**

<u>Orainaldia</u>	<u>Lehenaldia</u>
NIK - DUT	NUN
HIK - DUK / DUN	YUN - YUKEN / YUNEN
HARK - DU	ZUN
GUK - DUGU	GENUN
ZUK - DUZU	ZENUN
ZUEK - DUZUTE	ZENUTEN
HAIEK - DUTE	ZUTEN

(Anitza)

NIK - TTUT	NITTUN
HIK - TTUK / TUN	TTUKEN / TTUNEN
HARK - TTU	ZITTUN
GUK - TTUGU	GENITTUN
ZUK - TTUZU	ZENITTUN
ZUEK - TTUZUTE	ZENITTUZTEN
HAIEK - TTUZTE	ZITTUZTEN

D(U)ZU » * DZU » TZU

— Sonanteak # D(U)ZUTE » * DZUTE » TZUTE

(n,l,r) -----

(DU) ZU » TZU

(DU) ZUTE » TZUTE

Bi bideak dira gertagarri baina bigarrenak aukera gehiago ditu ene ustez, errazagoa da “DU” silaba osa galtzea kontsonante arteko “U” bokala baino.

— Bokalarterko (δ) erraz galtzen da. (d) » (δ) » 0

Laguntzailea NOR-NORI (NOR 3. pertsona denean)

(Bakarra)

Orainaldia

Lehenaldia

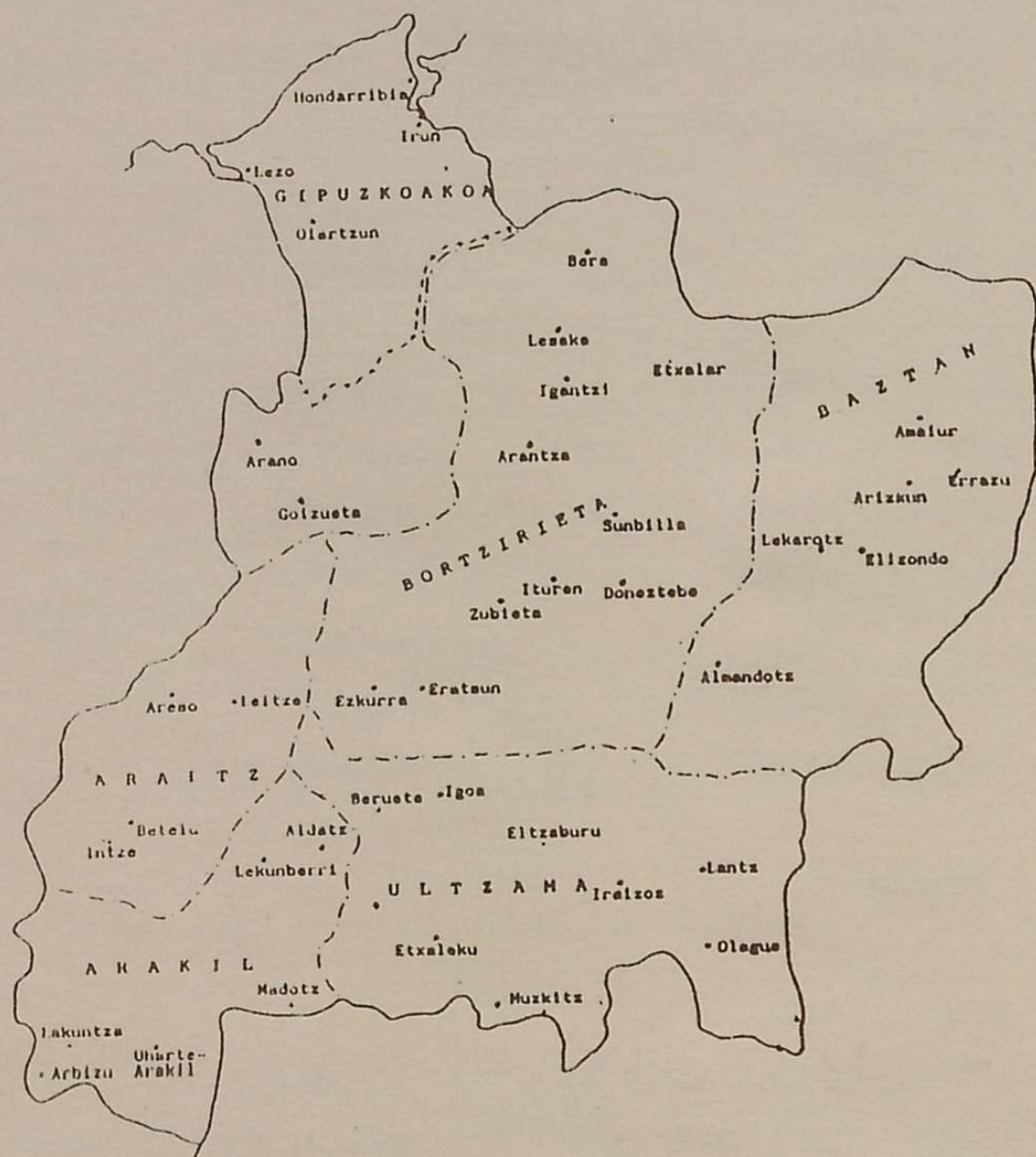
NERI	- ZAIT- ZATT	ZITZAITEN
HIRI	- ZAIK / ZAIN - ZAÑ	ZITZAIKEN / ZITZAÑEN
HARI	- ZAYO	ZITZAYON
GURI	- ZAIGU	ZITZAIGUN
ZURI	- ZAIZU	ZITZAIZUN
ZUEI	- ZAIZUTE	ZITZAIZUTEN
HAIEI	- ZAYOTE	ZITZAYOTEN

(Anitza)

NERI	- ZAIZKIT	ZITZAIZKITEN
HIRI	- ZAIZKIK / ZAIZKIÑ	ZITZAIZKIKEN / ZITZAIZKIÑEN
HARI	- ZAZKIYO - ZAIZKA	ZITZAIZKIYON - (ZITZAIZKAN)
GURI	- ZAIZKIGU	ZITZAIZKIGUN
ZURI	- ZAIZKIZU	ZITZAIZKIUN
ZUEI	- ZAIZKIZUTE	ZITZAIZKIZUTEN
HAIEI	- ZAIZKIYOTE	ZITZAIZKIYOTEN

— Sonanteak ≠ metatesia “tz” eta “z”ren artean. Zitzaieten ↔ Tzizaiten. Nahiko erregularki nor-nori 3. p. honetan.

- 3. pertsona anitzeko datiboa egiteko —OTE— txertatzen da. Gipuzkoako ekialdean, Lapurdin eta Nafarroa Beherean arrunta da erabilera hau.
- “IZ” “X”. Zaizkit ↔ Zaxkit. Lezon oso erregularra da gertaera hau.

IFARRALDEKO GOI-NAFARRERA

JOXE LUIS AGIRRETXE